

NOTES SOBRE LA CONSTITUCIÓ «POC VALRIA»¹

Víctor Ferro Pomà

La constitució «Poc valria», la Constitució de l'Observança per antonomàsia, té una significació excepcional en l'evolució política i l'estructura institucional de Catalunya i ocupa un lloc possiblement únic, almenys pel que fa a la seva articulació i el seu desenvolupament, en la història constitucional de l'Europa medieval i moderna. Vicens Vives l'ha qualificada de clau de volta de les nostres institucions pactistes. Ja el 1299, poc després d'haver estat consagrat el principi que, a Catalunya, el rei no podia fer lleis generals i permanents sense el consentiment dels braços, es plantejà la qüestió implícita en el sistema pactista: com podia assegurar-se que una de les parts que intervenien en el pacte, constituïda en autoritat executiva permanent i unívoca (el rei), compliria la seva part del tracte enfront de la representació multitudinària i ocasional del país que, a més d'atorgar-li recursos financers extraordinaris, li havia obert noves perspectives en l'exercici de la potestat suprema? Com es podia evitar que el rei i, sobretot, els seus oficials, superiors o inferiors, frustressin, per acció o per omissió, les intencions materialitzades en les lleis convingudes? En una paraula: com es podia garantir-ne l'«observança»?

Diverses innovacions legislatives i doctrinals prepararen, al llarg de dos segles, la solució d'un problema que potser ni els més moderns sistemes institucionals han acabat de resoldre de manera totalment satisfactòria: com sotmetre efectivament l'exercici de les potestats judicial i executiva a la lletra i l'esperit de la llei.

Hom pot citar com a fites més destacades d'aquesta evolució: el judici de greuges (segle XIV), que permetia atacar, en ocasió de cada cort general, els inferits als súbdits pel rei i els seus familiars, o els inferits als súbdits pel rei, els seus familiars o els seus oficials; els jutges de taula (segle XIV), davant els quals es po-

1. Article ampliat respecte del publicat amb el títol «La Constitució “Poch Valria”», a *Catalunya a l'època de Colom (1450-1506)*, Comissió Amèrica i Catalunya, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1992, p. 19 i 20.

dia exigir periòdicament responsabilitat als oficials locals per les irregularitats en què haguessin incorregut; el principi que el rei no podia atorgar «carta contra carta» (1289-1321); l'exercici de la jurisdicció reial suprema confiat pels capítols del rei Martí (1409) als més alts oficials de la Cancelleria, del qual se'ls feia responsables; l'encàrrec fet a la Diputació del General de defensar judicialment i extrajudicial les lleis paccionades (1413-1422); l'obligació imposada (1470) a cada oficial reial de complir i fer complir les lleis sota pena de nul·litat i d'altres sancions. D'altra banda, el jurament general del sobirà al començament del seu regnat, completat pels juraments particulars de les lleis acordades a l'acabament de cada cort, suggeria la possibilitat de fer declarar nuls per via judicial ordinària tots els actes del rei que contravinguessin la seva voluntat, ja prèviament compromesa.

El 1481, en la cort celebrada a Barcelona i dintre del marc de la pacificació política empresa per Ferran II després de la llarga guerra civil lliurada entre els partidaris del seu pare i les institucions catalanes, hom promulgà per fi la tan desitjada Constitució de l'Observança, que comença amb les paraules «Poc valria». Per mitjà d'aquesta llei, tot confirmant les normes anteriors, es reconeixia la nul·litat dels actes del rei i dels seus oficials que contrafeien la legislació paccionada (de fet, tot el cos del dret vigent a Catalunya), es fixava el mecanisme processal de la impugnació davant la Reial Audiència i s'enumeraven els efectes de la declaració de contrafacció o contraconstitució (obligació de revocar l'acte il·lícit, restituir les coses a l'estat anterior i indemnitzar la persona perjudicada) i les penes del contrafaedor (excomunicació, privació d'ofici i inhabilitació).

Els defectes que, malgrat tot, pesaven sobre la nova institució —principalment, la competència exclusiva dels representants de només una de les parts en el pacte (el monarca), la freqüent implicació en l'objecte de la reclamació de personal del mateix òrgan que l'havia de decidir (l'exclusió dels barons de la possibilitat de recórrer-ne els actes) i el caràcter penal i subsidiari del *recors*— foren corregits el 1702 i el 1706 en crear-se el Tribunal de Contrafaccions durant les corts celebrades pels dos pretendents en la Guerra de Successió.